doi.org/10.31392/UDU-nc-series14-2025-33-10

УДК 378.091.3:373.5.011.3-051]:78

Наталія ЗГУРСЬКА [1]

Фортепіанне виконавство як засіб формування творчо-інтегративного мислення майбутніх учителів музичного мистецтва

У статті розкриваються особливості фортепіанного виконавства, надаються його специфічні характеристики, підкреслюється творча природа та інтерпретаційна основа, проводиться розгляд фортепіано як універсального інструменту. Фортепіанне виконавство є важливим засобом розвитку творчо-інтегративного мислення майбутніх педагогів-музикантів, оскільки має високий духовний і творчий потенціал, особливі засоби художньої виразності, велику популярність у світі. Інтегративний характер фортепіанного виконавства підкреслюється поєднанням діяльності соліста-інструменталіста з ансамблевою та концертмейстерською роботою. У межах фортепіанного виконавства творчо-інтегративне мислення може формуватися у процесі роботи над музичним твором й передбачає врахування етапності та послідовності. При розучуванні музичного твору, яке проходить у три головних етапи, відбувається оволодіння музично-виконавськими навичками та історично-теоретичними знаннями, які виступають важливими складовими виконавської діяльності на основі взаємопроникнення та поєднання. Фортепіанний твір, як явище культури, містить у собі елементи інтегративності: художній зміст й образ; виразність інтонування; оригінальність інтерпретації; особливість звуковидобування; технічні завдання. У межах фортепіанного виконавства цілісна взаємодія мисленнєвих операцій і практичних умінь створюють необхідне середовище для успішного розвитку творчо-інтегративного мислення студентів вищих мистецьких закладів. Формування творчо-інтегративного мислення майбутнього педагога-музиканта у межах фортепіанного виконавства включає активність педагогічного впливу й творчого пошуку, цілісність мисленнєвої діяльності, широкий культурний світогляд, досвід сценічного виконання.

***Ключові слова*:** виконавська діяльність, фортепіанне виконавство, інтерпретація музики, етапи роботи над музичним твором, творчо-інтегративне мислення, вчителі музичного мистецтва.

Постановка проблеми. Фортепіанне виконавство належить до вершин світової музичної культури та містить високий духовний і творчий потенціал. Завдяки своїм специфічним особливостям фортепіанне виконавство має широкі виховні можливості й слугує ефективним засобом формування інтегративного мислення майбутніх вчителів музичного мистецтва. Даний процес максимально сприяє розвитку особистості студентів, підвищенню їх професійної майстерності, що можна віднести до актуальних питань вдосконалення сучасної системи вищої мистецької освіти. Здатність мислити цілісно й оригінально стає запорукою успіху подальшої професійної діяльності на засадах комплексного підходу в межах підготовки сучасного спеціаліста.

Мета статті полягає у розкритті фортепіанного виконавства як важливого засобу формування інтегративного мислення майбутнього педагога-

[1] © ***Згурська Наталія Миколаївна***, Український державний університет імені Михайла Драгоманова. https://orcid.org/0000-0001-5273-4178

музиканта, яке дозволяє аналізувати характерні особливості гри на фортепіано та визначати їх творчий характер.

Методологією дослідження стали положення щодо цілісності усіх явищ й процесів, а також унікальність людської особистості, її неповторність й креативний характер. До концептуальних засад дослідження відноситься також теорія музичного виконавства, що підкреслює творчу основу фортепіанної гри (індивідуальне прочитання авторського нотного тексту), її своєрідність і самобутність. Саме фортепіанне виконавство, збагачуючи своїм особистим досвідом, надає необхідну основу для цілісних музично-мисленнєвих операцій, сприяє їхньому розвитку. Цей досвід через власне виконання музики володіє цінними якостями практичного характеру, які виходять з безпосередніх ігрових дій. Опора на виконавську практику максимально впливає на формування інтегративного мислення та креативних якостей, розширює багаж спеціальних знань та умінь, розвиває музичні здібності, дозволяє використовувати рефлексивні моменти, забезпечує самовдосконалення. Гра на фортепіано збагачує особистість комплексно, відображуючи цілісний характер світосприйняття, художню й технічну досконаліть виконання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз наукових досліджень свідчить, що формування інтегративного мислення є досить складною й недостатньо вивченою проблемою. Деякі аспекти інтегративних процесів, покладених в основу діяльності мислення педагога – музиканта, досліджувалися у площині інтегрованого навчання. Так, останнім часом активізувались теоретичні дослідження різних напрямків інтеграції змісту педагогічної освіти (В. Андрущенко, І. Зязюн, В. Лутай та ін.); методичного керівництва освітнього процесу засобами інтеграції знань (В. Бондар, Л. Куненко, Н. Ничкало, О. Савченко та ін.). У їх дослідженнях розвиток мислення відбувається у процесі творчої діяльності й пов'язується з пошуком нових знань й умінь.

Доволі широко інтеграційні підходи у галузі музично-педагогічної освіти представлені у працях А. Козир, Л. Коваль, О. Олексюк, Г. Падалки, О. Ростовського, О. Рудницької, О. Щолокової та ін.). Також можна заначити, що зросла увага науковців до розкриття методичних основ інтеграції мистецьких знань та їх впровадження в шкільну практику (О. Соколова). Цікавими є наукові пошуки у сфері розробки інтегративних уроків музики в початковій школі (О. Лобова, Л. Масол, О. Хижна, Л. Хлебнікова, та ін.). Однак розвиток інтегративного мислення педагога-музиканта у процесі музичного, зокрема фортепіанного виконавства студентів вищих мистецьких закладів, у науковій літературі висвітлено недостатньо.

Виклад основного матеріалу. Фортепіанне виконавство є вагомою частиною музичного мистецтва, його перлиною зі світовим значенням. Разом з тим, фортепіанне мистецтво виявляється унікальним явищем, здатним виражати найрізноманітніші почуття й слугувати взірцем досконалості форм й виразних засобів. Завдяки специфічним особливостям під час навчання гри на фортепіано відкриваються широкі можливості для виконання майже усього музичного репертуару, від простих народних мелодій до масштабних симфонічних та оперних творів. Тому фортепіано називають універсальним інструментом; йому доступні багатоголосся й чарівні мелодичні побудови. різні тембри, барви і гармонії.

Фортепіанне виконавство має багатовікову історію. Воно осяяне творчістю видатних композиторів й музикантів-виконавців різних епох. Для фортепіано писали свої шедеври В.А. Моцарт. Л.В. Бетховен, Ф. Ліст. Р. Шуман, Ф. Шопен, Ф. Шуберт Е. Гріг та інші композитори. Геніальні митці вбачали у фортепіано ідеальний інструмент, якому доступні різнобарвні звукові світи. Його унікальні характеристики слугували створенню натхненних образів, осяяних різноманітністю тембральних характеристик. Ф. Шопен по праву вважається «душею» фортепіано, якому він присвятив усю свою творчість. Відкривши особливе обертонове звучання, Ф. Шопен розкрив у фортепіано чарівні барви, збагатив новими технічними прийомами. Фортепіанна творчість композитора стала взірцем світової культури, привнесла особливу значущість у світ музики.

У цілому фортепіанне мистецтво має усі ознаки творчої діяльності й підпорядковане її закономірностям. Головним завданням у межах фортепіанного виконавства є вирішення інтерпретаційних моментів, спрямованих на індивідуально-образне прочитання композиторського тексту. Даний процес має естетичну першооснову, яка виражається у співпереживанні та почутті естетичної насолоди, досконалістю форми й засобів фортепіанного виконавства. Відповідно ставлення до музичного твору як до шедевра стає важливим для вирішення інтерпретаційних завдань і способом самореалізації музиканта.

Оскільки фортепіанне мистецтво має високий духовний потенціал і широку популярність у світі, його цілком природно можна розглядати як важливий засіб розвитку інтегративного мислення майбутніх учителів музичного мистецтва. Так, фортепіано є універсальним інструментом, на якому можна заграти практично усю музику. Крім того, інтегративний характер фортепіанного виконавства підкреслюється поєднанням діяльності соліста-інструменталіста з ансамблевою та концертмейстерською роботою. Отже, багатоаспектність можливостей цього музичного інструменту зумовлює необхідність використання його для формування інтегративного мислення майбутніх вчителів музичного мистецтва.

У межах фортепіанного виконавства інтегративне мислення може формуватися у процесі роботи над музичним твором, оскільки він як явище музично-виконавської культури містить елементи інтегративності, зокрема такі: художній зміст й образ; виразність інтонування; оригінальність інтерпретації; особливість звуковидобування; технічні завдання. Оволодіння музично-виконавськими навичками та історико-теоретичними знаннями у процесі розучування музичного твору виступають важливими складовими виконавської діяльності на основі їх поєднання. Швидкість роботи над фортепіанним твором залежить також від здібностей музиканта, його професійної підготовленості. Чим вище рівень виконавської майстерності, тим скоріше піаніст опрацьовує усі етапи вивчення музичного твору.

Керуючись працями відомих українських педагогів-музикантів (Н. Гуральник [1], Т. Завадська [2], О. Реброва [4], О. Рудницька [6], В. Шульгіна [7], О. Щолокова [8]), можемо виокремити у процесі роботи над музичним твором три етапи, а саме : перший – початково-ознайомлювальний, другий – фактурно-технічний, третій – цілісно-результативний. Презентовані етапи є умовними, адже в процесі роботи над твором вони постійно взаємодіють й доповнюються. Створення композиційної цілісності на основі інтеграції усіх елементів в його структурі і стають головною

метою роботи над фортепіанним твором. Схарактеризуємо більш ретельно визначені нами етапи.

Так, на першому (початково-ознайомлювальному) етапі відбувається сприйняття музичного твору та ознайомлення з ним. Тут здійснюється проникнення у змістову сутність музичних інтонацій, визначення жанрового характеру, розкривається емоційне ставлення й наповнення. Процес сприйняття музичного твору проходить у вигляді створення слухових уявлень і загальної інтерпретації[5]**.** На цьому етапі важливим є емоційний відгук на музику, що забезпечує оригінальність прочитання твору. Інтегративне мислення на даному етапі виражається у створенні цілісності звукових уявлень, на основі яких виникає своєрідна виконавська трактовка.

Другий етап (фактурно-технічний) є більш тривалим і характеризується роботою над фактурою твору та технічними завданнями. Оволодіння музичним твором проходить під час відбору правильних технічних прийомів, визначення драматургічних ліній і кульмінаційних моментів. Вибір засобів художньої виразності проходить на основі тривалої роботи над звуком, особливим туше. Робота інтегративного мислення на даному етапі зосереджена на визначенні технічних прийомів і засобів виразності, необхідних для реального втілення виконавської концепції. Тривале опрацювання кожного фрагменту твору сприяє вдалому втіленню індивідуальних творчих знахідок, досконалості виконання.

Третій етап (цілісно-результативний) роботи над фортепіанним твором означає його реальне виконавське втілення. Тут на перший план виступають художньо-творчі завдання і корекція виконання. Наприклад, уточнення педалізації, темпові характеристики, деякі аплікатурні моменти. На цьому етапі процес створення виконавської інтерпретації набуває цілісності й завершеності. Інтегративне мислення у межах заключного етапу відграє синтезуючу роль, об’єднуючи окремі фрагменти у цілісні побудови, що супроводжується завершеністю художнього образу. Тут діяльність інтегративного мислення зосереджена на пошуках потрібного звучання і оригінальних виконавських прийомів, які відповідають авторському задуму.

Сценічне виконання є фінальним підсумком роботи над музичним твором. Під час концертного виступу розкриваються усі можливості піаніста, підвищується виразність інтонування і фразування. Завдяки артистичним якостям музичний твір оживає і стає справжнім мистецьким твором [3]. При цьому цілісність художнього образу досягається завдяки виконавської майстерності піаніста, його артистизму і особистісної оригінальності. Опрацювання означених етапів у класі фортепіано сприятиме формуванню інтегративного мислення, що передбачає послідовність творчого процесу й урахування індивідуальних особливостей музиканта.

Цілеспрямоване формування інтегративного мислення проходить звичайно у межах індивідуальної форми навчання. Урок фортепіано – це урок творчості, а також особливий вид проведення індивідуальних занять. Такий урок має цілісний й разом з тим розвивальний характер, що дає можливість максимально впливати на особистість студента. Ефективність індивідуального уроку проявляється в тому, що існує миттєвий зворотній зв'язок, швидке реагування на будь-які проблеми й труднощі навчання [4]. Метою уроку з фортепіано у вищій школі є оволодіння виконавською майстерністю, розкриття творчих здібностей, розширення досвіду, набуття нових знань й, звичайно, розвиток мислення, зокрема й інтегративного.

Одним з головних завдань на заняттях з фортепіано є спрямування студента на самостійну роботу над музичним твором, осмислення художнього змісту музики, її цілісності й неповторності. Форми роботи на цих заняттях включають сольне виконання, читання з листа, ескізне вивчення творів, гру в ансамблі. сценічне виконання. Такі форми роботи підкреслюють інтегративний характер фортепіанного навчання.

Своєрідність уроку фортепіано у вищій школі, його високий виконавський рівень, орієнтація на особистість студента дозволяє характеризувати гру на цьому інструменті важливим засобом розвитку інтегративного мислення студентів. Особливо цінним для підвищення інтегративного мислення у класі фортепіано є постать педагога, який стає взірцем для майбутніх педагогів-музикантів. Наділений творчою індивідуальністю, високою професійною майстерністю, він надихає студентів на творчу роботу, розвиток та самовдосконалення. Поєднання різних видів діяльності у фортепіанному класі складають основу для успішного формування досліджуваного феномена.

Слід зазначити, що інтегративність пронизує усі елементи фортепіанного навчання у вищих мистецьких закладах. Цей процес супроводжуються розвитком нових нетрадиційних методів, взаємопоєднанням близьких за змістом дисциплін. У результаті виникає зовсім новий вид навчальної роботи, яка ґрунтується на діяльності інтегративного мислення, цілісності творчих процесів.

Цілком природно, що дослідження механізмів розвитку інтегративного мислення майбутнього педагога-музиканта буде ефективним лише за умови, якщо воно буде реалізовуватися в контексті підвищення якості сучасної вищої мистецької освіти. Застосування в її межах інноваційних технологій дозволяють рухатися вперед. віднаходити нові прийоми й методи навчальної роботи.

Інтегративність фахової підготовки майбутнього педагога-музиканта яскраво виявляється у поєднанні загально-педагогічних, теоретично-мистецтвознавчих та виконавських дисциплін. Такий професійний синтез забезпечує студента певним обсягом необхідних знань, володінням методичними прийомами та засобами художнього виконання творів у процесі навчальної діяльності. У якості основного музичного інструмента фортепіано відіграє провідну роль у комплексі дисциплін, що входять до циклу професійної підготовки майбутніх вчителів на факультетах мистецтв. Фортепіанна гра виступає однією з головних форм творчого навчання, у якому розвиваються музичні здібності, мислення, зміцнюються знання, уміння і навички. У процесі занять з інструментально-виконавської підготовки у студентів не тільки зростає професійна майстерність, а й відбувається культурне зростання та особистісне самовдосконалення.

Виконавство активізує всі форми музично-мисленнєвих дій і показує їх у повноті та цілісності. Гра на музичному інструменті, зокрема на фортепіано, збагачує студента у віртуозному плані, сприяє розвитку інтегративного мислення, поєднуючи різні види виконавської діяльності. Досвід виконання музичних творів у їх різноплановості та стилістичній різноманітності надає необхідну основу для розвитку інтегративних мисленнєвих операцій, оволодіння цілісною палітрою виконавських прийомів. результативністю практичної діяльності .

Креативно-цілісні процеси у ході виконання музичних творів стають максимально виразними й сприяють ефективному розвитку інтегративного мислення майбутнього вчителя. Гармонічна взаємодія мисленнєвих операцій й

практичних умінь створюють необхідне середовище для поєднання комплексу спеціальних знань й умінь на основі постійного взаємопроникнення. За цих умов формування інтегративного мислення забезпечує підвищення власної виконавської майстерності, посилення особистісних психологічних якостей, трактування фортепіано у вигляді універсального інструменту, який має унікальні можливості для виконання усього музичного репертуару.

Висновки. Узагальнюючи вищезазначені позиції щодо потенціалу фортепіанного виконавства та його значення як засобу формування інтегративного мислення майбутнього вчителя музичного мистецтва, наголосимо на важливості посилення виконавської майстерності, поєднання різних знань мистецького спрямування, цілісності педагогічного впливу на основі взаємопов'язаної навчальної діяльності викладача і студента, спрямованої на виявлення оригінальних креативних проявів, які реалізуються в умовах концертного публічного виконання. Цілісний процес формування інтегративного мислення майбутнього педагога-музиканта у межах фортепіанного виконавства засновується на оригінальності мисленнєвих проявів, поєднанні виконавської майстерності з широким культурним кругозором і досвідом сценічного виконання. Означені особливості досліджуваного процесу взаємопов'язані та взаємозумовлені і разом утворюють одне ціле.

Література:

1. Гуральник Н.П. (2008) Українська фортепіанна школа XX століття у контексті розвитку теорії і практики музичної освіти. Автореф. дис. доктора пед. наук. : НПУ імені М. П. Драгоманова. К., 39 с.

2. Завадська Т.М. (1993) Формування музично-естетичного досвіду молодших школярів - автреферат дис...канд.пед. наук / УДУ імені М.П.Драгоманова.К.: 1993- 23 с

3. Мозгалева Н.Г. Теорія та методика інтструментально-виконавської підготовки майбутніх учителів музики : автореф. дис…д-ра пед.. наук : спеціальність 13.00.02 -Київ 2013-43 с.

4. Реброва О.Є. (2003)Специфіка формування науково-творчого компоненту мислення майбутніх вчителів мистецьких дисциплін // Педагогічні науки: зб. наук. праць. Суми. Сум ДПУ імені А.С.Макаренка, 2003.- С. 445-452

5. Ростовський О. Я. (2001) Професійна підготовка майбутніх учителів музики: проблеми і перспективи. Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету, № 2 С. 15–22.

6. Рудницька О. П. та ін. Мистецька освіта в Україні : теорія і практика (2010). Суми Сум ДПУ ім. А. Макаренка. 255 с.

7. Шульгіна В.Д. (2005) Українська музична педагогіка, підручник. К. : ДАКККМ, 272с.

8. Щолокова О.П (1996) Художньо-педагогічна інтерпретація як компонент професійної підготовки майбутнього вчителя // Основи професійної художньо-естетичної підготовки майбутнього вчителя. Монографія. К.: ВІПОЛ, С.62-76

Nataliia ZGHURSKA

Piano performance as a means of forming integrative thinking for prospective teachers of musical art

The features of piano performance are revealed, its specific characteristics are given, its creative nature and interpretative basis are emphasized, and the piano as a universal instrument is considered. The author proves that piano performance is an important means of developing creative and integrative thinking of prospective music discipline teachers because it has a high spiritual, creative potential, special means of thin expression, and great popularity in the world. The integrative nature of piano performance is emphasized by combining the activities of a soloist-instrumentalist with ensemble and accompanist work. The article proves that within the framework of piano performance, creative and integrative thinking can

be formed in the process of working on a musical piece, taking is to account the stages and sequence. When learning a musical work, which takes place in three main stages, mastery occurs musical and performing arts skills and historical-theoretical knowledge, which are important components of performing activity based on interpenetration and combination. A piano piece, as a cultural phenomenon, contains elements of integrativity: artistic content and image; expressiveness of intonation; originality interpretations; peculiarities of sound extraction; technical tasks. The study proves that within the framework of piano performance the holistic interaction of mental operations and practical skills creates the necessary environment for successful development of integrative thinking of students of higher art institutions. It is considered important that the formation of integrative thinking of teachers of musical art takes place as an increase in their own performing skills, strengthening personal elements of learning, taking into account the unique possibilities of piano sound and a wide repertoire palette. The article also emphasizes that the formation of creative and integrative thinking of a prospective teacher-musician, within the framework of piano performance, also includes the activity of pedagogical influence and creative search, the integrity of thinking activity, a broad cultural horizon, and experience of stage performance.

Keywords: performing activity, piano performance, music interpretation, stages of work on a musical piece, creative and integrative thinking, music teachers.

References:

1. Guralnik N.P. Ukrainian piano school of the 20th century in the context of the development of the theory and practice of musical education. atroph . dissertation . Doctor of Pedagogical Sciences . : NPU named after M.P.Dragomanov .-K.: 2008-39p.

2. Zavadska T.M. Formation of musical and aesthetic experience of younger schoolchildren - abstract Dissertation ... Candidate of Pedagogical Sciences / M.P.Dragomanov UDU .- K .: 1993- 23 p.

3. Mozgaleva N.G. Theory and methods of instrumental and performing training of future music teachers: author's abstract . dissertation ...doctor of pedagogical sciences: specialty 13.00.02 -Kyiv 2013- 43 p.

4. Rebrova O.E. Specificity formation scientific and creative component thinking future teachers artistic disciplines / O.E. Rebrova //Pedagogical Sciences: Collection of Scientific Works - Sumy: Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko , 2003.- WITH. 445-452.

5. Rostovsky O. Ya. Professional training of future music teachers: problems and prospects / O. Ya. Rostovsky // Scientific notes of the Ternopil State Pedagogical University. Series: Pedagogy. – 2001. – No. 2 – pp. 15–22.

6. Rudnytska O. P. and others // Mystetska education in Ukraine: theory and practice ; total ed. O. M. Mykhailichenko . – Sumy : Sumy GPU them. AND. Makarenko, 2010. – 255 with.

7. Shulgina V.D. Ukrainian musical pedagogy, textbook / V.D. Shulgina -K.: DAKKKM, 2005 - 272p.

8. Shcholova O.P. Artistic and pedagogical interpretation as a component of professional training of future teachers / Fundamentals of professional artistic and aesthetic training of future teachers. Monograph. K.: VIPOL, 1996, pp. 62-76